

Професійна підготовка майбутніх учителів в умовах модернізації педагогічної освіти

Автором розкрито концептуальні засади професійної освіти та принципи професійно-діяльнісної підготовки майбутніх вчителів в умовах ВНЗ. Проаналізовано процеси, які відбуваються в освіті.

Ключові слова: діяльнісний підхід, професійна освіта, навчально-професійна діяльність, професійна підготовка, індивідуалізація навчання, гуманізація.

Автором раскрыто концептуальные основы профессионального образования и принципы профессиональной подготовки будущих учителей в условиях вузов. Сделан анализ процессов, которые происходят в образовании.

Ключевые слова: деятельностный подход, профессиональное образование, учебно-профессиональная деятельность, индивидуализация обучения, гуманизация.

Специфіка нинішнього етапу розвитку вищої освіти полягає в тому, що його функціонування тісно пов'язане з постійним пошуком шляхів удосконалення системи освіти. Майбутнє вищої школи – це пошук шляхів відродження вищої освіти, її професійної та культурної складових. Культура містить у собі потенційні шляхи досягнення однієї і тієї ж цілі з урахуванням специфіки поставлених задач. Щодо роботи ВНЗ йдеться не тільки про організаційну модель навчально-виховного процесу, а й про ступінь осмисленості змісту праці учасників цього процесу, рівень рефлексії відносно навчання та виховання, їх зв'язок із життям та практикою.

В останні десятиріччя розрив між культурою та змістом діяльності поглибився. Цим пояснюється те, що сьогодні основним напрямком покращання гуманітарної естетичної підготовки студентів вважається додавання до навчальних планів спеціальностей нових дисциплін, і залишається поза увагою створення повноцінного інтелектуального творчого спілкування, атмосфери морального самовдосконалення як викладачів, так і студентів.

Сьогодні осмислення досягнутого рівня культури має винятково важливе значення для засвоєння правильної практики розв'язування стратегічних задач, які стоять перед ВНЗ. Проблеми, що виходять за рамки нинішньої культури, повинні вирішуватися поетапно: до початку їх безпосереднього розв'язання ВНЗ повинен мати певний рівень культури, систему засобів та уявлень, що відповідають вимогам часу. Про актуальність цього свідчить багато факторів вузівського життя, одним із яких є питання про збільшення обсягу самостійної роботи студентів.

В останні десятиріччя вища школа готувала спеціалістів, в основному, для існуючих технологій і виробництв. Тому основний механізм діяльності системи освіти полягав у наслідуванні знань одних поколінь іншими. Вища школа пристосувалася до потреб життя, виробництва, науки та культури, відслідковуючи характер змін у житті.

Коли темп розвитку суспільства невисокий, система освіти об'єктивно відтворює стійкі зв'язки та відносини, притаманні процесу відтворювання життя суспільства. Проте із зміною ситуації темпи розвитку суспільства різко зростають. Починається радикальна переоцінка суспільної практики: корінні зміни в системі розподілу праці, корекція механізму відтворення життя суспільства; стрімкий розвиток супроводжується складнощами через нерівномірність процесів; у різних галузях суспільної практики змінюється система вимог до спеціаліста і система освіти загалом. Зрозуміло, що освіта буде не стільки відслідковувати, скільки визначати обличчя майбутнього суспільства, детермінувати його. Тому моделі майбутнього суспільства повинні мати випереджувальне відображення у діяльності вищої школи, яка починає визначати стратегічні моменти цього майбутнього. Але, окреслюючи контури вищої освіти майбутнього, ми повинні відмовитися від думки, що майбутнє можна цілком і повністю сконструювати раз і назавжди.

Тому мета даної статті полягає у розкритті основних закономірностей функціонування інституту освіти, професійної та культурної складової у підготовці майбутніх вчителів ВНЗ.

В умовах високих темпів розвитку суспільства традиційні форми та методи прогнозування освіти “не спрацьовують”. Необхідний перехід до більш обґрунтованого визначення

закономірностей функціонування інституту освіти. За цього виділяється три групи проблем; перша група проблем стосується теоретичних засад інституту освіти як часткового механізму відтворення і розвитку культури суспільства. У цьому напрямку увага може бути сконцентрована на вивченні змін у функціонуванні суспільства та особистості, найбільш важливих елементах життєдіяльності і людини, і фахівця, які повинні змістовно забезпечуватися системою загальної і спеціальної освіти.

Друга група стосується розробки проблем сучасної науки про навчання і виховання, історично зумовленої в своїх категоріях та закономірностях. З цим напрямком зв'язаний пошук оптимальної моделі навчального процесу, який відповідає засобам діяльності, що знаходяться у рамках дії інституту освіти, їх співвідношенню з реально функціонуючими у житті. Сюди відносяться і роботи прикладної теорії навчання, якою може виступити технологія навчання.

Третя група проблем пов'язана із створенням системи гарантованих умов для пошукових робіт у вищій школі, а саме: пріоритетних пілг для виконавців, заходів, що забезпечують поширення та запровадження у практику отриманих результатів.

Зазначимо фактори, які вплинули на зміну позицій традиційної освіти:

- традиційна система освіти готувала людей до життя в умовах, вже існуючих на момент підготовки. Сьогодні ми готуємо підростаюче покоління до життя в умовах, про які мало що знаємо самі;
- традиційна практика людей формується методом спроб та помилок; сучасні масштаби діяльності людей такі, що кожне рішення, втілення у життя, незворотно змінює початковий рівень середовища;
- традиційне майбутнє являло собою збільшену чи зменшену копію сучасності чи майбутнього, тобто майбутнє будувалось на матеріалі історії засобами сучасного. Сучасні умови такі, що майбутнє виступає об'єктом осмисленого соціального проекту, в основу якого імплементуються деякі ще навіть необґрунтовані тенденції, що діють у теперішньому часі;
- якщо традиційний підхід до майбутнього визначався виключно технологічними можливостями сучасного,

прагматичними цілями, технократичним підходом, то у сучасних умовах зростає роль етичної концепції, що лежить в основі життєдіяльності суспільства і визначає допустимі варіанти діяльності;

- традиційна система діяльності була зорієнтована на стійку систему знань, умінь та навичок. У сучасних умовах, коли період життя знань скоротився до 3-5 років, знання у традиційному розумінні не можуть виступати як ціль учня;
- традиційна система діяльності значно була пов'язана з тиражуванням раніш знайдених рішень: із мінімальною практичністю творчого компонента;
- традиційна модель навчального процесу зорієнтована, перш за все, на формування репродуктивного типу діяльності; творчі люди у цьому випадку з'являються не завдяки, а всупереч системі. Тому ціль освіти передбачала підготовку не стільки творчих працівників, скільки людей, здатних поширювати знання. У сучасних умовах система обробки інформації, засоби автоматизації інтелектуальної діяльності, комп'ютерна техніка значною мірою виконують ці функції. У зв'язку з цим спеціаліст виступає носієм творчого джерела. Звідси змінюються вимоги до нього і у системі освіти – готувати спеціаліста, здатного до творчої діяльності, нестандартного мислення.

Сучасні вимоги до освіти та людини виділено так:

- на освіту впливають характер та вимоги культури, а також розуміння суті та призначення людини у даній культурі.

В основі модерної культури за (М. Фуко) втілюються такі фундаментальні процедури та відношення, як “огляд”, “дисципліна”, Ці ідеї можна поставити у зв'язок з ідеями шкільної дисципліни (Я.А. Коменський, [2] І.Ф. Герbart) або ідеєю школи, що працює, як годинник (Я.А. Коменський).

Вимога поважати і всіляко розвивати розум, індивідуальність та особистість людини. З вимогою поважати людину, індивідуальність, особистість тісно поєднується ідея самостійності людини, переконання в тому, що вона може керувати і собою, і іншими. Третя цінність, – ідея демократизації соціального життя і освіти.

Зазначені цінності й ідеї визначили зміст і методи навчання та освіти, організацію навчальних закладів, взаємовідносини вчителів та учнів, тобто те, що сьогодні називають “класичною моделлю освіти”. У рамках цієї моделі склалася і класно-урочна система, викладання основ наук та навчальних предметів, і традиційні дисциплінарні вимоги, і система контролю знань у вигляді іспитів. Класична модель у наш час переживає кризу, підлягає всебічній критиці, що є наслідком розходження між традиційною освітньою практикою і змінами у культурі, засобах життя людей.

Нові цінності та вимоги диктують і нову модель освіти. Її глобальна ціль – зробити людину не “знаючою”, а розуміючою, тобто підготувати до реального життя у складному, повному протиріччя світі. Останнє означає, що саме у ВНЗ людина повинна поринути в основні проблеми, які хвилюють суспільство: проблеми екології, миру, моральності, відповідальності, демократії.

Завдання вищої школи – готувати спеціаліста, майстра, що переймає майстерність у викладача, а знання необхідні для цього засвоює самостійно. На перший план, отже, виходять не лекції, семінари та практичні заняття, а творча діяльність у науковій школі.

Відтак, принципово різні умови визначають особливості функціонування системи освіти в різні культурно-історичні епохи і зумовлені вони відмінностями у самих засобах реалізації життя людини. Людина, як результат певних соціокультурних умов, змінюється. У рамках розглянутого підходу проблема освіти тісно зв’язана, з одного боку, з проблемою культури, з другого – конкретної людини даної епохи. [4, С. 294].

Освіта, вирішує завдання підготовки спеціалістів для інших сфер життєдіяльності, зокрема культури у широкому розумінні цього поняття. Звідси зрозуміло, що між освітою і професійною діяльністю повинна існувати певна культурна відповідність. Тому сферу професійної діяльності і сферу підготовки спеціалістів можна охарактеризувати за допомогою понять: спосіб діяльності, технологія, система знань, необхідних умінь і навичок.

Отже, процес навчання – це частка більш загального процесу розвитку людини, який визначається як соціалізація.

Тому соціалізацію людини можна уявити як процес набуття людиною своїх родових якостей, завдяки яким вона оволодіває

своєю соціальною сутністю. Соціалізація дозволяє їй виступити у ролі суб'єкта різних видів діяльності, як суб'єкта спілкування, наділеного інтелектом, свідомістю, волею, здатністю до діяльності. Вона, соціалізація, здійснюється у ході послідовної життєдіяльності людини. Розвиток означає оволодіння новими формами і видами діяльності, коли людина не тільки послідовно включається у систему нових відносин, перетворює навколишній світ, але, оволодіваючи засобами спілкування, у буквальному розумінні створює своє Я.

Прискорення темпів поновлення системи знань зробило актуальною задачу навчання людини упродовж усього періоду її активної професійної діяльності. Безліч життєвих шляхів людини, яка розвивається через розв'язування проблемних ситуацій, принципово змінює наші уявлення про сутність освітньої практики в умовах динамічних змін у житті індивіда, суспільства, держави. Суть цієї специфіки проявляється, перш за все у переході від концепції разової освіти до освіти багаторазової, яка реалізується упродовж усього життя людини.

Освітня діяльність організаційно сформована у вигляді мережі системи державної освіти. Цей факт дозволяє перехід від сучасних освітніх структур до безперервної суспільної освіти. Критерієм оцінки рівня освіченості суспільства є, перш за все, ступінь розповсюдження різноманітних навчально-виховних закладів як державних, так і суспільних, та різноманітність каналів циркулювання інформації у суспільстві: чим розгалуженіша ця система, тим більше вона доступна людям, чим більша швидкість обертання інформації, тим вище рівень освіченості суспільства [4].

Завдання покращення підготовки майбутніх учителів зумовили потребу в розробці сучасної концепції педагогічної освіти, нових підходів до системи професійного навчання вчителя. Головними чинниками нових підходів до підготовки є:

- соціально-економічні, пов'язані із змінами цінностей в освіті, тобто переваги саморозвитку, самовиховання, самоосвіти над передачею знань, вмінь і навичок; інтереси особистості мають пріоритетне значення порівняно з навчальними планами і програмами;
- практичні, що виникли внаслідок соціально-економічних перетворень у нашій країні, появи нових типів

навчально-виховних закладів, окрім загальноосвітньої школи; для них потрібний новий учитель з цілісним уявленням про професійну діяльність; майбутній учитель повинен діяти самостійно, оволодіти завдяки психолого-педагогічній підготовці спеціальними вміннями і навичками взаємодії й спілкування; щоб підготовка відповідала сучасним вимогам, треба активізувати розробку методологічної і теоретичної основи педагогічної освіти;

- теоретичні, зумовлені як соціально-економічними, так і практичними змінами в розвитку народної освіти; педагогічна освіта розвивається шляхом формування у майбутніх педагогів цілісного уявлення про свою професійну діяльність.

Концепцію професійної підготовки майбутніх вчителів в умовах модернізації педагогічної освіти доцільно сформулювати із таких положень:

1. Визнання головним ціннісним орієнтиром педагогічного університету особистості студента, її конкретні зрушення в процесі напруженої діяльності з розвитку і формування власного потенціалу.

В умовах ступеневої системи вищої педагогічної освіти єдиним можливим шляхом подолання труднощів і негативних явищ, що склалися, є особистісно орієнтоване навчання, диференціація та індивідуалізація навчально-виховного процесу [1].

- Озброєння студентів знаннями, уміннями і навичками, необхідними для розв’язання професійних завдань, зумовлює розвиток їхньої активності, самостійності, ініціативи, творчості.
- Перетворення кожного студента з об’єкта на суб’єкт навчальної роботи; демократизація і гуманізація відносин у системі “викладач-студент”.
- Конкретизація програми і змісту навчання, метою якого повинна бути особистість студента, його професійні риси.
- Орієнтація освітянського процесу на формування професійного “Я” майбутнього спеціаліста; студент повинен розвивати в собі здатність ефективно використовувати змістовний потенціал предметів, що вивчаються, з метою збагачення власного професійного

багажу і розширення обріїв індивідуальної самосвідомості.

- Навчання майбутніх спеціалістів орієнтації і гідно діяти в сучасних соціокультурних та соціо професійних ситуаціях.
- Сформувати в студентів справжні цінності, моральні принципи, ідеали, сенс буття.
- Навчальні плани, програми, підручники повинні бути концептуально обґрунтовані і розроблені з урахуванням моделі особистості майбутнього спеціаліста. Отже, одна із вимог до професійної підготовки вчителя заключається в здійсненні переходу від: навчального предмета як джерела інформації до предмета як джерела духовного спілкування, творчої дії й діалогу культур; вузько навчальних завдань до завдань ціннісного професійного розвитку майбутнього спеціаліста, його активної професійної позиції і творчого стилю діяльності; “академічних” відносин викладача і студентів до педагогічної взаємодії, співпраці й співтворчості.

Дотримання етапів індивідуального становлення особистості майбутнього спеціаліста: входження (зустріч з професією, усвідомлення специфіки професійної праці, хвилювання від перших вражень обраної професії, спеціальності та ін.); аналітичний пошук (організація діяльності й спілкування, подолання труднощів, що виникли, активізація професійно-ціннісних орієнтацій, домінування мотивів навчальної роботи і майбутньої професійної роботи); утвердження (нагромадження досвіду професійних дій). Саме поступовим переходом від етапу до етапу в професійній підготовці студентів закріплюється їхня позиція щодо самих себе, якій властива потреба в особистісному зростанні, нетрадиційному виконанні професійних функцій, стійкому інтересі до професійного самовдосконалення [3].

Оновлення структурних елементів професійної підготовки, серед яких важлива роль відводиться: особистісно-гуманітарній орієнтації навчальної інформації, змісту освіти; системному баченню професійної діяльності; педагогічному діагностуванню й педагогічному моніторингу; становленню активної професійної позиції і творчого стилю діяльності; формуванню рефлексивної і комунікативної культури; засвоєнню методики творчої роботи та інноваційної діяльності; розвитку професійних здібностей.

2. Основними принципами професійної підготовки майбутніх учителів в умовах навчання ВНЗ є:

- гуманізація, демократизація, індивідуалізація, інформатизація і інтернаціоналізація;
- професійний відбір талановитої молоді в сферу педагогічної діяльності;
- забезпечення розвитку індивідуальності і самостійності майбутнього спеціаліста;
- орієнтація на широкий профіль підготовки за рахунок фундаменталізації вищої освіти; поглиблення її теоретико-методологічного аспекту інтенсифікації професійно-практичної підготовки через підвищення значення педагогічної практики, надання їй, як і іншим формам організації підготовки, науково-дослідного характеру;
- індивідуалізацію підготовки (навчання за індивідуальними навчальними планами, індивідуальна робота зі студентами);
- інформативність підготовки – широке використання комп'ютерної техніки;
- інтернаціоналізацію – вивчення іноземних мов.

3. Випускник університету може бути якісно підготовленим до творчої, професійно-педагогічної діяльності за умови: розробки і впровадження методичної системи, за якою підготовка педагога проводилася би у відповідності до концепції системи безперервної освіти в країні; спрямованість професійної підготовки майбутніх вчителів на перспективу.

4. Необхідність підготовки спеціалістів відповідно до умов, багато яких будуть складатися в перспективі і визначатися будівництвом національної школи, переходом до ринкової економіки, дальшим впровадженням науково-технічного прогресу у виробництво і інші сфери народного господарства, ставить завдання пошуку і реалізації нових підходів до особистості майбутнього педагога, а саме: формування педагогічної культури на основі загальнолюдських цінностей, досвіду етнопсихології і народної педагогіки, активізації навчальної життєдіяльності майбутніх педагогів шляхом впровадження активних методів навчання, використання досвіду зарубіжної вищої школи та ін.

5. Забезпечити рівень підготовленості спеціаліста, адекватний вимогам часу, можна за умов створення в

університеті автономної цілісної методичної системи, яка ґрунтується на основі введення інноваційних технологій підготовки: інновації щодо організації і управління процесом підготовки впроваджуються якнайскоріше, оскільки традиційна практика не повністю відповідає вимогам суспільства до педагогічної освіти; інновації технології навчання і виховання передбачають різні форми і методи освіти, оновлення її змісту, реалізацію гнучких, варіативних навчальних планів.

6. Багатоступенева структура підготовки: бакалавр, спеціаліст, магістр.

У сучасних умовах першочерговим завданням педагогічної освіти є організація, розвиток і функціонування в країні єдиної системи безперервної освіти. Законом України “Про вищу освіту” [90] запроваджено багаторівневу підготовку, яка повинна сприяти доступності всіх видів педагогічної освіти й створювати умови для повного задоволення потреб кожної особистості. Багаторівнева підготовка закладає основи для інтеграції вітчизняної системи в загальносвітовий освітній простір. Визначено, що в Україні встановлюються такі освітньо-кваліфікаційні рівні: кваліфікований працівник; молодший спеціаліст; бакалавр; спеціаліст; магістр. Багатоступенева підготовка фахівців надає можливість забезпечити всі їх освітньо-професійні рівні: робітничу професію, освітній (професійний) рівень бакалавра, кваліфікацію молодшого спеціаліста, спеціаліста, магістра.

Така структура кваліфікаційних рівнів педагогічних спеціальностей, за нормативним положенням Міністерства освіти і науки, має забезпечити широкі можливості в освіті для задоволення різноманітних культурно-освітніх потреб особи і суспільства, підвищення гнучкості загальноосвітньої, загальнокультурної, професійної та наукової підготовки фахівців, соціальної значущості, престижу знань і соціального захисту в умовах змін потреб економіки і ринку праці, фундаментальність знань та інтеграцію у світову систему освіти.

7. Перепідготовка викладачів ВНЗ – на курсах підвищення кваліфікації потрібні не тільки лекції зі спеціальності, а й лекції про нові підходи до процесу освіти, потрібна безпосередня участь педагогів у моделюванні й обробці активних методів навчання, читання лекцій перед експертною групою.

Список використаних джерел

1. Кавуров О.Л. Виховання професійно-педагогічних якостей у студентів університету //Рад.школа.–1981.– № 2.– С. 90-93.
2. Коменский Я.А. О развитии природных дарований: в 2-х т. – М.: Педагогика, 1982.– Т.2.– С. 5-33.
3. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе. – М., 1989. – 154 с.
4. Педагогический процесс как объект профессиональной подготовки учителей /Под ред. Н.Д.Хмель.– Алма-Ата: Мектеп, 1984.– 124 с.
5. Философский энциклопедический словарь.– М.: Советская энциклопедия, 1983. –294 с.

In the article the author reveals the conceptual background of professional education of future teachers in higher educational establishments.

Key words: activity approach, professional education, professional oriented activity, professional training, individualization of studying, humanization.

Отримано: 6.10.2008.

УДК: 329.1/6

Г.Б. Вонсович

Риси ментальності українства як складова політичної свідомості

Стаття розкриває ментальність як політико-психологічну категорію. Автором розкриті риси політичної ментальності українства на теоретико-прикладному рівні; їх прояви у ретроспективі та особливості в сучасних політичних умовах. Показано значення геополітичного розташування на формування рис політичної ментальності українства.

Ключові слова: політична свідомість, українство, політична ментальність, інтровертність, кордоцентричність, анархічний індивідуалізм, теорія політики, політична психологія.